

Bygder og barakker

Arbejdspladsen som konfliktzone i dansk grønlandslitteratur

Da B.S. Ingemann udgav *Kunnuk og Naja eller Grønlænderne* (1842), blev det startskuddet til det, vi i dag kalder *dansk grønlandslitteratur* – det vil sige tekster skrevet af “danske forfattere om grønlandsk relaterede emner” (Thisted 2013, 296). Siden Ingemann har bl.a. Henrik Pontoppidan, Peter Freuchen, Jørn Riel, Jørgen Liljensøe og Peter Høeg skrevet sig ind i traditionen, og helt aktuelt ses en stor interesse for det litterære Grønland: I 00’erne og særligt 10’erne har Kim Leine og Iben Mondrup toppet bestsellerlisterne, høstet flotte priser og udgivet flere skønlitterære værker om netop Grønland. Desuden har de seneste ca. 10 år budt på en imponerende mængde danske krimier, der foregår i Grønland.

Trods den lange historie og tiltagende popularitet findes der overraskende lidt forskning i dansk grønlandslitteratur, og når den foretages, er det ofte med postkoloniale briller; man undersøger repræsentationen af *den Anden* samt divergerende magtforhold.¹ I nærværende artikel ønsker vi at supplere denne forskning ved at anlægge en *stedteoretisk* vinkel og belyse noget, ingen endnu har gjort: arbejdspladsen som konfliktzone i dansk grønlandslitteratur. Siden midten af 1800-tallet og frem til i dag har arbejdet været et centralt motiv i den danske grønlandslitteratur, hvor (danske) præster, læger, skolelærere og deslige rejser til Grønland, og arbejdspladsen ofte er et sted for konflikter – ikke blot mellem dansker og grønlander, men også mellem arbejdsgiver og arbejdstager.

I Jørgen Liljensøes *Barakkerne* (1977), der udkom i 1970’ernes strømning af arbejderlitteratur og i øvrigt blev genudgivet i 2017, bliver disse forhold sat på spidsen, og vi vil derfor bruge denne bog som hovedeksempel i den nedenstående analyse. Værket udfolder sig som en kritisk kollektivroman, hvor vi følger en række danske håndværkere, der skal modernisere Grønland, samt en mængde grønlandske borgere, der hurtigt må omstille sig fra livet i bygden til livet i byen. De danske håndværkere staves sammen i usle barakker, friaftenerne fordrives med druk, røg og hor, og de grønlandske piger ligger med håndværkerne i håbet om at få en cigaret eller endnu bedre: en billet til Danmark. Konflikterne står i kø, og det er altså vores

tese, at disse ikke blot beror på etnicitet og repræsentation, men tillige katalyseres af arbejde og arbejdsplads.

For at illustrere dette vil vi indledningsvis præsentere et litteraturhistorisk rids, hvor vi belyser arbejdet og arbejdspladsens rolle i dansk grønlandslitteratur siden 1842. Herefter følger hovedafsnittet, hvor vi undersøger, hvordan arbejdspladsen i *Barakkerne* er et sted for konflikter, og til sidst trækker vi tråde til den allernyeste danske grønlandslitteratur af Leine og Mondrup. I analysen vil vi indarbejde pointer fra postkolonialisme, men vores primære ståsted vil som nævnt være stedteoretisk. Her vil vi bl.a. operere med begreberne *rum*, *sted* og *ikke-sted*, der – ganske vist reduktivt – kan forklares således: Hvor rummet er udifferentieret, abstrakt og fuldt af bevægelse, er stedet anderledes betydningsfuldt, konkret, præget af pause og tryk (Tuan, 6). Mennesket investerer dermed mening i stedet, mens rummet blot farer forbi. I forlængelse af dette definerer Louise Mønster ikke-stedet som et område, “hvor de stedlige kvaliteter er undertrykt [...]”. Ikke-steder er steder, der gør det svært for mennesket at forbinde sig med sin omverden” (Mønster, 23). Hos Marc Augé understreges det endvidere, hvordan ikke-stedet er relateret til supermodernitetens indtog, hvor særligt transitsteder har skabt en upersonlig, fremmed og konform virkelighed (s. 63-64). Undervejs i artiklen vil vi udfolde disse begreber yderligere og supplere med bl.a. *heterotopi* og *stedløshed*. Det er vores forhåbning, at stedteoriens sammenfletning med postkolonialisme samt et fokus på arbejdspladsen som konfliktzone kan give ny indsigt i problematikker, traditioner og tendenser i den danske grønlandslitteratur – og måske kan inspirere til nye måder at læse den øvrige danske (arbejder)litteratur på.

Arbejde og arbejdsplads i dansk grønlandslitteratur

En af de første til at skildre Grønland i dansk skønlitteratur var som nævnt B.S. Ingemann med *Kunnuk og Naja eller Grønlænderne* fra 1842. I denne fortælling drager danske arbejdere – missionærer – mod nord, og det vises, hvordan danske præster og grønlandske naturbørn lever i harmoni med hinanden. Arbejdspladsen er (endnu) ikke en konfliktzone, og når skibet fra Danmark ankommer til kolonien, bydes det velkommen med sang:

“ Vær velsignet Fremmede!
Udlænding! dvæl paa vor Fjeldkyst!
Reis dit Sommertelt blandt os!
[...]
Fortæl os om Landet,
Hvor ‘lille Præst’ kom fra
Og hvor Pavia lever –
Om Landet, hvor Sjælen
Har klarere Syn
(Ingemann, 78)

Ingemanns sang og værket i det hele taget indeholder en række motiver, der typisk ses i den danske grønlandslitteratur, fx *ankomsten* – og forinden den ofte turbulente *rejse*. Endvidere viser sangen, hvordan *migration* (til en vis grad) går begge veje: Grønlandske Pavia rejser til Danmark for *uddannelse*, og den danske præst rejser til Grønland for *arbejde*. Denne bevægelse har rod i virkeligheden, hvor Danmark længe har været vigtigt for uddannelse og arbejdskraft, og ses også i en del romaner efter Ingemanns tid: I Aage Ibsens *Fjældgænger* (1908), Jacob Bech Nygaards *Natten er nådig* (1963) og Liljensøes *Barakkerne* tager unge grønlændere til Danmark for at uddanne sig – dog med kulturel fremmedgørelse til følge.

Motivet med danskeren, der drager til Grønland for at arbejde, er dog endnu mere markant; ofte er det nye job og muligheden for at starte på en frisk selve fundamentet for værkets handling. Dette ser vi eksempelvis i Henrik Pontoppidans *Isbjørnen* (1887), hvor den fejlslagne præst Thorkild Müller krydser Atlanterhavet og finder sig selv:

“ Heroppe under Ispolen levede han et langt og glæderigt Liv. Mellem disse fattige, nøjsomme Mennesker lærte han en Lykke at kende, hvorom han ikke havde drømt, den Gang han sad med Selvmordstanker paa sin tomme Kvist i København. (Pontoppidan, 330)

På lignende vis starter den egentlige handling i Knud Sønderbys *De kolde Flammer* (1940), da Kristian takker ja til et filmjob i Grønland, i Liljensøes *Barakkerne* er det unge håndværkere, der tager rejsen, og i Flemming Jensens *Ímaqa* (1999) er det en skolelærer. Hos Kim Leine er det ofte en sygeplejerske eller præst, i Iben Mondrups *Godhavn* (2014) endnu en lærer, og i Mads Peder Nordbos *Pigen uden hud* (2017) er det en journalist. Fælles er præmissen om, at en dansker rejser til Grønland for at arbejde.

Mens de tidligste værker – af Ingemann og Pontoppidan – præsenterer et romantiseret billede af øen, ændrer litteraturen kurs i begyndelsen af 1900-tallet. Her anlægger Aage Ibsen en mere realistisk modus, og i *Fjældgænger* introducerer han splittelsestemaet (Thisted 2003, 39), idet karakteren Petrus hverken kan finde sig til rette som grønlænder eller dansker. Den kritiske tone bider sig herefter fast og ses bl.a. hos Peter Freuchen, der i *Ivalu* (1930) og *Hvid Mand* (1943) skildrer kultursammenstødene i det koloniale Grønland. I det hele taget er det interessant, hvordan mange værker griber fat i selve koloniseringen, det vil sige tiden omkring 1721, hvor apostlen Hans Egede gik i land. Rent stedligt er disse romaner centreret om kolonien Håbets Ø og senere Godthåb, der – tiden taget i betragtning – kan beskrives som én stor arbejdsplads: Kolonibestyrere, soldater, præster og deslige udstationeres af kongen med den opgave at etablere handel, infrastruktur og kristendom. Dette er sjældent nogen entydig succes, og konflikterne skildres – i tillæg til ovenstående – i Jacob Bech Nygaards *Haabets ø* (1953), Linda Lassens *Håbets år* (2011), Margrethe Tjalves *Iseskrog* (2017) samt Kim Leines *Profeterne i Evighedsfjorden* (2012) og *Rød mand/Sort mand* (2018).

Mens de historiske romaner er udkommet løbende helt siden Ingemann, markerer socialrealismen sig som en tendens i 1960'erne og 70'erne – i takt med virkelighedens politiske beslutninger om modernisering og centralisering i Grønland. Dette

fører til barske beskrivelser af Danmarks involvering; i Nygaards *Natten er nådig* og navnlig Liljensøes *Barakkerne* konfronteres vi bl.a. med danske arbejderes fordærvede livsstil.

I 00'erne og 10'ernes danske grønlandslitteratur ses fortsat spor fra socialrealismen, men også en markant spredning, hvad angår modus og genre. På forskellig vis knytter mange af værkerne stadig an til arbejde og arbejdsplads, fx Kim Leines erindringsroman *Kalak* (2007), hvor sygeplejersken Kim rejser til Grønland, Bjarne Ljungdahls fremtidsroman *Korsveje i Nord* (2015), hvor den kinesiske mineindustri har overtaget øen, og senest Iben Mondrups historiske roman *Tabita* (2020), som vi vender tilbage til senere.

Ovenstående er blot et rids, men kan forhåbentlig illustrere, at arbejdet spiller en stor rolle i den danske grønlandslitteratur, og at arbejdspladsen ofte er et sted for konflikter. Dette gør sig i særlig grad gældende i *Barakkerne*, som vi nu vil kaste et blik på; først undersøger vi håndværkerbarakkerne, dernæst stuepigen Elisars arbejdsplads og til sidst udstedet Ikatek.

Fra Danmark til Nordhavn

Som det ofte er tilfældet med den danske grønlandslitteratur, tager *Barakkerne* ikke sin begyndelse i Grønland, men derimod i Danmark, hvor centrale karakterer præsenteres. Vi møder bl.a. grønlandske Elisa, der netop har afsluttet sin efterskoletid i Danmark, og den underkuede ingeniør Hartland, der trods sin kontrollerende svigermor og tager konen med til Grønland, da han får job som byggelederassistent. Frem for alt møder vi håndværkerne Frank og Karlo, der søger mod Grønland for sæsonarbejde.

Præsentationerne af Danmark er vidt forskellige alt efter perspektiv. På trods af at Elisa er opstemt over sin hjemrejse til Grønland, har tiden i Danmark på ingen måde været negativ:

“Elisa lagde armene bag nakken og lagde sig godt tilrette i den gode seng mellem de hvide lagner og den dejlige, bløde dyne. Det var den sidste dag i Danmark, og det var den sidste dag med eget værelse. (s. 5)

Danmark er således et sted præget af materielt overskud modsat hjemstavnens: “I det lille hus hjemme i Nordhavn var der ikke indlagt el eller andre moderniteter” (s. 5).

Dette forhold er fundamentalt anderledes fra dansk perspektiv: Hartland er fanget i daglige rutiner og ægteskabet, Frank er arbejdsløs tømrer med midlertidigt kontrollørjob på en snusket dansebar, og den arbejdsløse håndværker Karlo hutler sig gennem tilværelsen ved at bo hos ensomme og rige kvinder. Fælles for danskerne – et gammelt motiv i den danske grønlandslitteratur – er forestillingen om Grønland som et *alternativ* til tilværelsen i Danmark: For Hartland er det en mulighed for at realisere sig selv og tjene skattefrie penge, og for Frank og Karlo er det den eneste reelle mulighed for arbejde og selvforsørgelse.

Samtidig ses en grundlæggende problematik i mulighedernes Grønland; her er arbejdet nemlig *sæson* – noget midlertidigt, der ligger tusinder af kilometer fra

det velkendte. I denne forestilling er Grønland et hvidt lærred, et åbent rum. Yi-Fu Tuan beskriver, hvordan der i rummet ikke er nogen stier eller skilte, men derimod ukendte vidder, hvorfra man kan skue fra sit sikre sted (Tuan, 54). På den måde er Grønland både et mulighedernes sted med udsigt til indtjening samt et nødvendigt onde og ukendt rum, hvori de nyansatte arbejdere skal finde ståsted.

Den negative side af sæsonarbejdet underbygges endvidere af endnu et motiv, der er gennemgående i den danske grønlandslitteratur og samtidig fletter *Barakkerne* skæbner sammen: rejsen. I den danske grønlandslitteratur forekommer utallige skibsrejser – og i nyere tid mere overkommelige flyveture. I *Barakkerne* markerer denne rejse overgangen fra én verden til en anden og understreger samtidig de store afstande, hvormed en følelse af hjemve, fremmedgørelse og isolation kan sætte sig.

Da de rejsende langt om længe når frem til Nordhavn, er det en by i udvikling: Her er skole, havn, forsamlingshus, kaffebaren og ikke mindst en butik, hvor arbejderne kan forsyne sig med rigelige mængder ølkartoner. Desuden har Nordhavn et lille sygehus, der løbende frekventeres af danske arbejdere og grønlandske piger, når de skal testes for gonorrhé. Frem for alt er byen præget af én specifik type bebyggelse, der står som epicenter for de konflikter, der hersker i det lille samfund: barakkerne. Barakbyen består af fem barakker, der går under navnene Tømmerkroen, Bornholmerkroen, Kravlegården, Den røde rubin og Ornestationen (s. 40 og 54). De humoristiske og hjemlige navne er dog en kalket grav, og barakkerne er mildest talt simple, ligger i byens periferi – symbolsk placeret ved lossepladsen. Mens byens egne samlingspunkter – kaffebaren og forsamlingshuset – ikke har udskænkning, er barakkerne præget af voldsom druk, slagsmål og omgang med de såkaldte *snigere*: “danske håndværkeres betegnelse for grønlandske piger, der sniger sig ind i barakkerne for at få del i maden, cigaretterne og ikke mindst den i stride strømme flydende spiritus – samt måske en billet til Danmark” (Thisted 2003, 51).

I barakkerne lever, hovedsageligt danske, håndværkere stuvet sammen: “Størsteparten af de unge mænd kom fra små provinsbyer, hvor der aldrig havde været udskejelser af en lignende art som dem, der forekom daglig i de grønlandske barakker” (s. 93). Her hersker famlende hypermaskulinitet, hvor privatliv er en umulighed, og druk en garanti. På den måde fungerer barakkerne som en heterotopi; et fænomen, Michel Foucault beskriver som “en slags steder som er uden for alle steder” (Foucault, 90). Disse indgår altså i samfundet, men står i direkte kontrast til det øvrige og indgår i civilisationen som “en slags mod-placeringer” (Foucault, 90). Barakkerne kan herigennem betragtes som heterotopier i Nordhavns periferi og står i dyb kontrast til det omkringliggende samfund.

Barakkerne er desuden symbol på konflikt i romanen, hvor sociale skel mellem danskere og grønlandere udstilles. Det er ikke blot de grønlandske piger, der har deres gang i barakkerne, men også fordrukne fædre og fattige børn med perlekæder:

“De var dårligt og mangelfuldt påklædt [...]. De var kommet for at sælge nogle perlekæder, som deres mor havde lavet. En af de unge danskere ville bede dem gå igen, men Leif råbte: – Lad dem være, man kan aldrig være for god ved børnene, for man ved sgu aldrig, hvem af dem der er ens egne. De andre danskere hylede af latter og lod børnene komme ind. (s. 54-55)

I barakkerne viser de grimme sider sig hos danskerne, hvor grænseoverskridende adfærd og social ulighed dominerer. Samtidig udstiller barakkerne interne stridigheder blandt arbejderne med mobning og hård jargon samt ikke mindst en klassisk problematik i arbejderlitteraturen: klasseforskell.

Det beskrives, hvordan arbejdere og arbejdsgivere samt tjenestemænd gives grundlæggende forskellige vilkår:

“ Frank følte sig bitter. Han og kammeraterne var uønskede af de privilegerede danskere, der boede i deres store komfortable huse eller lejligheder med kone og børn. Det var sgu arbejderne, der havde bygget de dejlige huse, men det var de danske tjenestemænd, der boede i dem. De arbejdede kun den halve tid af, hvad arbejderne gjorde, og var til gengæld skattefrie. (s. 94)

Her refereres til det faktum, at arbejdere ansættes på korte kontrakter, mens tjenestemænd som byggelederassistent Hartland ansættes på længere kontrakter, der udløser skattefrihed. I Nordhavn skabes altså en cocktail, der er dømt til at gå galt: Arbejdsløse danskere tager familieløse til Grønland for at sæsonarbejde under dårlige vilkår, mens grønlændere tvinges ind til de større byer som led i centraliseringen. Grønland skal moderniseres, folk flytter fra de små bygder, og håndværkere flyves ind, således at alle er ude af det vante miljø i den nye virkelighed i Nordhavn. Derigennem bliver byen et ikke-sted for de danske arbejdere, hvor muligheden for personlig forankring er svag. De er så at sige reduceret til deres (arbejds)funktion i en fremmed verden, hvor barakkerne er det eneste fristed – et muligt forankringssted, der dog præges af konflikter.

Hos familien Hartland

Det er dog ikke kun i håndværkerbarakkerne, at problemerne presser sig på; også grønlandske Elisa oplever store konflikter centreret om sit arbejde. Da vi første gang møder Elisa, befinder hun sig som nævnt i Danmark: et mulighedsland, der både byder på smart tøj, ny musik og ikke mindst eftertragtede skoleophold. Fra begyndelsen bliver Danmark konstrueret som et (post)kolonialt magtcentrum – det er herfra, de unge uddannes; herfra, teknologien blomstrer, og ikke mindst herfra, arbejdskraften til Grønlands modernisering hentes.

I de ni måneder, Elisa opholder sig på en dansk efterskole, præges hun af en såkaldt *danificering*: Hun bliver mere dansksindet – og dermed også bevidst om sit grønlandske ophav. Dette resulterer – som vi også har set det hos Ibsen og Nygaard² – i en dyb fremmedgørelse, og da Elisa lander hjemme i Grønland, er hun splittet; delt imellem to kulturer, to identiteter. Sprogligt udtrykker hun sig på både dansk og grønlandsk, i farens øjne tager hun sig ud “som en elegant ung dame. En dansk ung dame” (s. 46), og selv indser Elisa, at “hun som grønlænder aldrig kunne komme til at tænke som en dansker” (s. 37). Opholdet i Danmark har ændret noget basalt i Elisa, og selv familien fremstår nu i et andet, mere selvbevidst lys:

“ Da helikopteren landede, var Elisa direkte bange. Hun så sin lillesøster Karoline komme imod sig. Hun var lettet over, at faderen ikke var at se, hun ville hellere møde ham i hjemmet [...]. Elisa bemærkede, at Karolines tøj var nusset og lidt laset, og hun skammede sig over søsterens påklædning. Sådan havde hun aldrig følt før, og det gik op for hende, at hendes egen påklædning ikke havde været bedre, inden hun tog til Danmark. (s. 38)

Særligt har Elisas splittethed gjort hende fremmed over for faren, hvem hun nu kan se, lever en ussel tilværelse: Alkoholismen er taget til (s. 36), huset er snavset og slidt (s. 46), og da de møder hinanden efter rejsen, er der en klar distance: “De hilste forlegent på hinanden. Elisa kunne ikke få sig selv til at omfavne ham. Han så så lille ud” (s. 46). Den grønlandske datter har svært ved at forlige sig med livet i det lille hjem, og hun indser, at en stilling som stuepige hos en dansk familie kan være hendes redning:

“ Hun havde håbet på, at hun som tosproget havde kunnet få arbejde på GTO-kontoret. På en måde ville det være bedre at få en plads i huset [...], for det betød, at hun kunne flytte hjemmefra med det samme. Hun kunne ikke holde ud at bo hjemme. (s. 64)

I et stedteoretisk perspektiv er det interessant, hvordan Elisa forsøger at *fjerne* sig fra sit hjem – et sted, der typisk er forbundet med tryghed og nærvær. Hos Tim Cresswell beskrives hjemmet som “an exemplary kind of place where people feel a sense of attachment and rootedness” (Cresswell 2004, 24), og hos Gaston Bachelard forlyder det, at barndomshjemmet er “our first universe, a real cosmos in every sense of the word” (Bachelard, 4). For Elisa er disse kvaliteter forsvundet, og ønsket om at være ung pige i huset er også et ønske om at flygte: Jobbet kan rent fysisk flytte hende *ud* af farens hjem og *ind* i et andet. Dette forhold bliver da også tydeligt, når Elisa siddende overfor den velstillede fru Hartland proklamerer, at “jeg vil helst bo her [...]. – Jeg vil gerne flytte ind med det samme” (s. 66-67). Med de ord starter Elisa som husholderske for byggelederassistent Hartland og konen Birte, og der går ikke længe, før de første konflikter opstår.

Allerede i den indledende scene antydes det, at Birte er den magtfulde, og at hun repræsenterer den (post)koloniale modernation: Ikke nok med, at hun overtager farens rolle som forsørger for Elisa, hun vil også – med moderlig omsorg – lære hende at lave dansk mad og opfordrer hende til at tale dansk i hjemmet (s. 66). Vigtigst er dog, at familien Hartland giver Elisa det, hendes far ikke kunne: et hjem, som hun kan omdanne til “a meaningful location” (Cresswell 2004, 7). Den grønlandske far undermineres således af ‘den danske mor’, der – tilsyneladende – kan give Elisa et bedre liv, distanceret fra hendes grønlandske ophav.

Det viser sig dog hurtigt, at virkeligheden er en anden: Det anspændte forhold mellem Elisa og familien Hartland tager til, og særligt Birte fremstår fordømmende og konservativ. Gang på gang påtaler hun de grønlandske mangler – hvorfor får de ikke et ordentligt arbejde, hvorfor rydder de ikke op? – og Elisa, der er bevidst om sin splittethed, følger sig ydmyget (s. 84) og *out of place* (Cresswell 1996). Simultant begynder de unge grønlændere at udstøde Elisa, der i deres øjne er blevet for dansk; skoleopholdet og indlogeringen hos Hartland har gjort Elisa til en Anden,

og hun mødes nu af kommentarer som “er du blevet for fin til at være sammen med grønlandere?” (s. 106).

Konflikten eskalerer, da Elisa – efter en uforsigtig aften – bliver smittet med gonorrhé. Rygterne svirrer i den grønlandske by, og allerede aftenen efter kalder Hartland og fru Elisa til samtale i familiens stue, Elisars arbejdsplads. Birte har “rødrandede øjne, som havde hun grædt” (s. 120), og Hartland – der først havde hørt, at Elisa var gravid, dernæst at problemet var gonorrhé – farer op:

“Du har jo også løjet for min kone, råbte han hidsigt til Elisa [...], har du måske ikke bildt min kone ind, at du skulle på sygehuset, fordi du var gravid? Og er så sandheden ikke den, at du har gonorrhé? (s. 121)

Elisa sættes her i en prekær situation – ikke blot, fordi sygdommen er skamfuld, men også fordi Hartland er øverst i hierarkiet: Han er danskeren, han er ‘faren’, og ikke mindst er han *arbejdsgiveren*. Dette placerer en stor magt hos Hartland, og med den simple sætning “jeg vil ikke ha’ det svineri i mit hus” (s. 121) er Elisa fyret, smidt på porten og hjemløs. Arbejdspladsen, som først var hendes stedlige redning, er nu blevet et udifferentieret rum, og hun er ikke længere forankret noget sted; hun er – med et begreb fra Edward Relph – *stedløs* (Relph). Elisa er ikke *grønlandsk* nok til at bo hos faren, og hun er ikke *dansk* nok til at bo hos Hartland. Hun er splittet på alle punkter og må endnu en gang flygte – denne gang “væk, væk fra Nordhavn” (s. 121).

Udstedet Ikatek

Den hjemløse Elisa flygter til Ikatek – et lille udsted med 400 indbyggere, der hovedsageligt lever af fangst og fiskeri (s. 133). Her flytter hun ind hos mosteren Karen, der bor i sin jordemoderbolig og fører en *hybrid* (Bhabha) tilværelse: Hun er grønlandsk, har taget en speciel uddannelse i Grønland, men bor i et stort hus (s. 121-122) og mænger sig med bygdens finere samfundslag (s. 135). Hermed adskiller hun sig fra mange af de grønlandske skæbner i Nordhavn, bl.a. Elisars far, snigerne og de fattige børn, der sælger perlekæder i barakkerne.

Karen har opnået sin status som “sundhedsvæsenets lokale repræsentant” (s. 122) i kraft af sit arbejde – og det er også herfra, hun har sin bolig: “Jobbet var ikke særlig velbetalt, men med stillingen fulgte et stort rummeligt hus” (s. 122). I det hele taget er det tydeligt, hvordan arbejde og arbejdsplads er definerende for indbyggernes status: Mens de unge mennesker, der har svært ved at finde arbejde i Ikatek, mødes på en snusket kaffebær, holder det “højere selskabsliv” (s. 135) private sammenkomster andetsteds. Klasseforskellen illustreres bl.a. gennem beskrivelsen af lys – eller fraværet af samme: På kaffebæren blandt de unge grønlandere “hang der petroleumslamper med så stor indbyrdes afstand, at belysningen var mere end skummel” (s. 134), men hos Karen og co. er det anderledes:

“De mødtes gerne et par gange om ugen i en strålende belysning, idet Ikatek var velsignet med et mindre elværk, der leverede strøm til skolen, jordemoderklinikken, lærerboligerne, kateketens og udstedsbestyrerens huse. (s. 135)

De velstillede i Ikatek er altså ikke bare udstyret med store embedsboliger; de har også fri adgang til strøm og lys, ja, faktisk et helt elværk – i skarp kontrast til kafebærens gæster, der må nøjes med enkelte petroleumslamper.

I bunden af byens sociale lag er også de danske håndværkere, der er rejst fra Nordhavn til Ikatek for at opføre småhuse og lignende. Under arbejdet indlogeres sjakket i en nedslidt barak ved navn Slottet, og hurtigt tager området form af en heterotopi, som vi så det i Nordhavn: Slottet er en del af Ikatek og frekventeres jævnligt af befolkningen, men har sine egne sociale regler, daglige rutiner og en begrænset adgang, idet byens “honoratiores” (s. 135) sjældent aflægger visit. Arbejdspladsen genererer derfor et særligt rum og er også et *mødested* – ikke for de velstillede, men for de danske håndværkere og de unge grønlandere.

Resultatet af at stuve familieløse sæsonarbejdere og ofte besværede borgere sammen i en heterotopi langt væk fra alt er katastrofalt: Folk drives til deres yderste og indgår i et væld af konflikter på tværs af både etnicitet, køn og embede. Vi ser, hvordan grønlandske Helene pludselig føder i en skurvogn, og faren til barnet, den danske rørsmed Børge, får en psykose og falder i endeløs druk. Han overfalder brutalt kollegaen Torben, frygtes at have en riffel og må omgående evakueres af mandskab fra Nordhavn (s. 142-154). På lignende vis ser vi, at danske Karlo fanges i et trekantsdrama og nærved stikkes ned af snigeren Alma (s. 242).

Håndværkerne er bevidste om deres udsatte position; at de lever i en heterotopi på kanten af det officielle samfund. Her beskriver Torben fx, hvordan han og kollegerne mangler en stedlig forankring. De savner en permanent base, et egentligt *hjem*:

“Det ligger sådan, [...] at vi faktisk er en slags hjemløse, der lever langt fra familie og hjemstavn, man fristes til at sige, at vi er ensomme og forladte [...]. Det hele er bare arbejde og arbejde, vi er som slædehunde, [...] vi har hver vores hundehus og intet andet. (s. 240-241)

Hr. Hartland oplever også en mindre katastrofe, da han tilser arbejdet i Ikatek. En aften i barakken – ude af de vante rammer og langt væk fra konen – lader han sig forføre af Amalie, også kendt som Gonorréautomaten. Ikke så overraskende bliver Hartland smittet med den skamfulde sygdom, og allerede dagen efter mødes han af en skarp kommentar fra sjakbajsen: “Kan du ikke huske din stuepige Elisa, hun måtte osse til lægen, da hun fik gonorré” (s. 200). Den ordentlige Hartland er i panik, overvejer, hvordan han kan (mis)bruge sin magt til at fortie fadæsen, og ender med en konklusion meget lig Elisas: “Han måtte væk, væk fra denne barak” (s. 201).

Elisa, der endelig så ud til at finde *hjem* i mosterens jordemoderbolig, lider dog den værste skæbne af alle: Efter en sproglig misforståelse drikker hun sig fuld, lader sig nærmest voldtage af håndværkeren Peter og ender sine dage i en snedrive – nøgen og nedværdiget (s. 274-277). Situationen er ude af kontrol, og det beskrives, hvordan kaosset bunder i et brud på heterotopiens interne orden: “Fessor og Frank ville have kunnet holde sammen på fællesskabet nogle dage endnu, men uden dem gik alt i opløsning” (s. 275). At Fessor og Frank – de to sjakbajser, ledere – har forladt Ikatek i nogle dage er altså den dråbe, der får det allerede meget fyldte bæger til at flyde over.

Nye stemmer, gamle konflikter

Barakkerne er – som vi har set – en barsk beretning om konflikter, ulighed og arbejdspladsens rum. Det samme kan siges at gøre sig gældende for megen af den nyeste litteratur, fx Kim Leines *Rød mand/Sort mand* (2018) og Iben Mondrups *Tabita* (2020). Både Leine og Mondrup har markeret sig som centrale stemmer i den aktuelle danske grønlandslitteratur, og i det følgende vil vi sammenholde *Barakkerne* fra 1977 med deres seneste værker om Grønland; vi begynder med Leines *Rød mand/Sort mand*, dernæst Mondrups *Tabita*.

Fælles for *Rød mand/Sort mand* og *Barakkerne* er bl.a., at fortællingerne tager afsæt i virkelige politiske hændelser. Hos Leine gælder det kong Frederik IV's beslutning om at udvide kolonien i 1728, og hos Liljensø drejer det sig om Grønlandskommissionens ønske om at gøre Grønland til et moderne velfærdssamfund i 1950'erne og 60'erne. Værkernes *fortalte tid* er således vidt forskellig, men præmissen er den samme: Arbejdere sendes nordpå for at etablere 'et nyt Grønland'. Desuden er de udstationerede i begge værker – ganske typisk for den danske grønlandslitteratur – en broget skare: Mens vi i *Barakkerne* læser om underkuede ledere og arbejdsløse håndværkere, møder vi i *Rød mand/Sort mand* alt fra tugthusfanger til den megalomane guvernør Pors.

Når det brogede mandskab efter en lang rejse ankommer til øen – i henholdsvis 1720'erne og 1960'erne – ses endnu en fællesnævner: arbejdspladsen som heterotopi. Hos Liljensø er de fem barakker i Nordhavn og Slottet i Ikatek en slags samfund i samfundet; et mikrokosmos med egne regler, rutiner og begrænset adgang. Det samme gør sig gældende hos Leine, hvor kolonien Godthåb kan ses som én stor arbejdsplads, der står i kontrast til det omkringværende samfund.³ Mens de indfødte fortrænges til periferien, opfører kolonisateurerne både missionsstue, mandskabs- hus, bageri og smedje, og de indleder en hverdag centreret om arbejde:

“ Der kommer skib igen. Kolonien oversvømmes af fremmede. Alle har travlt. Tønder fulde af varer bliver rullet op fra havnen, mænd går i pendulfart med byggematerialer og varer, officererne går rundt og ser sig omkring. (Leine, 278)

På samme vis som i *Barakkerne* skaber denne arbejdsplads – heterotopien – et særligt rum, hvor normer, vanlige regler og deslige er suspenderet, og konflikterne blomstrer på tværs af etnicitet og embede: Præsten og åndemaneren kæmper om drengen Paapa alias Frederik Christian, matrosen og bødkeren slår hinanden til blods (s. 288), og kommandant Landorph duellerer mod guvernør Pors, fordi de ikke kan arbejde sammen (s. 314). Hans Egede overfuser de indfødte, når de ikke vil makke ret, og arbejdsmænd såvel som -kvinder gør oprør over de elendige forhold i kolonien (s. 175-176). Vi ser altså en adfærd, der på mange måder minder om livet i barakkerne og kun kan eksistere, fordi arbejdspladsen har sine egne regler – eller mangel på samme.

Forlader vi kolonien i *Rød mand/Sort mand*, kan vi kort se nærmere på arbejdspladsen i Mondrups *Tabita*. Her er grønlandske Abelone – som Elisa i *Barakkerne* – ansat som husholderske hos en velstillet dansk familie, handelsbestyrer Berthel og konen Eva. Selvom forholdet mellem arbejdsgiver og arbejdstager er mere

nuanceret i *Tabita* end *Barakkerne*, er hierarkiet ikke til at tage fejl af: Abelone er den underdanige, den Anden, og særligt Eva er magthaveren, den undertrykkende. Dette (mis)forhold slås an første gang, vi møder de tre i samme rum: På gulvet, allerlængst nede, sidder Abelone, der netop har født Vitus, og i døren står fru Eva forskrækket og kigger ned. Den vertikale akse viser her magtforholdet – hvilket kun bliver tydeligere, da Berthel “klapper Abelone på hovedet” (Mondrup, 21), som var hun en hund.

Abelone må finde sig i at blive umyndiggjort på sin arbejdsplads, ligesom Elisa i *Barakkerne* skal tale dansk, lave dansk mad og i øvrigt helst ikke have sin gang blandt byens grønlandere. Fælles for de to værker er også, at én konflikt på arbejdspladsen bliver et vendepunkt: Hos Liljensøe er det, da Elisa bliver syg, Hartland smider hende på porten, og hun er hjemløs. Hos Mondrup er det, da Eva – i en blanding af egoisme og medlidenhed – adopterer Abelones børn, uden Abelone forstår konsekvenserne (s. 115). Fru Eva beder først Abelone tage børnene med på arbejde, hurtigt knytter hun sig til dem, og pludselig en dag er hun rejst til Danmark med lille Vitus og Tabita (s. 141). Den overrumplende adoption kan kun lade sig gøre, fordi arbejdspladsen har skabt et rum, hvor Abelone er umyndiggjort, og Eva samt Berthel er magthavere. Som konsekvens mister Abelone – som Elisa – sin arbejdsplads og sit andet hjem, men værst af alt mister hun sine børn.

Barakkerne, *Rød mand/Sort mand* og *Tabita* er naturligvis mere komplekse end skitseret ovenfor, men fortæller dog hver sin historie om ulige magtforhold, kulturelle sammenstød og arbejdets rolle heri. Selvom værkerne divergerer i fortalt tid, stil, genre og meget andet, er de fælles om at vise arbejdspladsen som et sted med særlige regler og rammer.

Udgang

Arbejde og arbejdsplads har altså længe sat sine tydelige præg på den danske grønlandslitteratur – fra Ingemanns udgivelse i 1842 til Mondrups i 2020. Og nok skildres arbejdet forskelligt i de enkelte værker, men det er påfaldende, hvor ofte konflikter udspringer fra arbejdspladsen og dennes særlige rum. Hos Liljensøe sættes det hele på spidsen, og som vi har set, genererer stederne konflikter på tværs af ikke bare kulturer, men også klasser og køn – noget, de ofte postkoloniale analyser ikke lægger nævneværdig vægt på. For selvom postkolonialisme har en stedlig snitflade – tænk blot på *Oriente*, *third space* og *contact zone* (Said; Bhabha; Pratt) – er stedet, rummet, heterotopien sjældent det analytiske brændpunkt. Mens postkolonialisme giver rig indsigt i diskurs, magtrelation og repræsentation, kan den overse stedets fundamentale betydning: at kolonialisme i sin simpleste forstand handler om at domesticere et fremmed sted, og at dette sted skaber nogle specifikke rum og regler. Disse forhold har stedteorien naturligvis en sensibilitet for, og som det gerne skulle være fremgået af nærværende artikel, kan en stedorienteret analyse gøre os klogere på konflikter ikke blot mellem kolonisator og koloniseret, men også arbejdsgiver og arbejdstager såvel som arbejdere internt. Den danske grønlandslitteratur handler med andre ord ikke kun om koloniale hierarkier, men også om arbejdsmæssige: Den hvide mand er ikke *kun* magthaver, fordi han er kolonisator; han er det også, fordi

han (typisk) er arbejdsgiver, og den underkuede er ikke *kun* den Anden; han er også den ansatte – håndværkeren, husholdersken og så videre.

Arbejde og kolonialisme går således hånd i hånd: Kolonisering skaber arbejdspladser, arbejdspladser skaber (heterotopiske) steder, og disse udgør ofte zoner for konflikter. Af den grund kan det være frugtbart at anlægge et stedteoretisk perspektiv på den danske grønlandslitteratur, hvor kulturmøder altså ikke kun præges af diskurs, men tillige formes af de stedlige rammer.

Konflikterne findes som sagt ikke kun i Liljensøes *Barakkerne*, der bærer tydeligt præg af 70'ernes arbejderlitteratur. Tværtimod synes arbejde og sted stadig at spille en væsentlig rolle i den allernyeste danske grønlandslitteratur, hvor ulighed og konflikt endnu er centrale emner. I lyset af den grønlandske og globale udvikling er der ingen tegn på, at dette vil ændre sig i den nære fremtid. Derimod ses et stigende (kritisk) fokus på Grønland, senest i forbindelse med Black Lives Matter-bevægelsen, der igen har sat gang i diskussionen om de koloniale skygger, og hvor Nuuks ikoniske Hans Egede-statues skæbne blev afgjort ved afstemning.

Både fortidens, nutidens og fremtidens Grønland er dermed til diskussion, og den danske grønlandslitteratur udgør et vigtigt refleksionsrum for disse debatter. I nærværende artikel har vi zoomet ind på arbejdspladsen, hvor alt fra fortidens kolonisering, samtidens modernisering og fremtidens spekulationer behandles – ofte med ét til fælles: arbejdspladsen som konfliktzone.

Noter

- 1 Særligt Kirsten Thisted har beskæftiget sig med dansk grønlandslitteratur ofte i et postkolonialt perspektiv (se fx Thisted 2003, 2011, 2013 og 2015).
- 2 I Aage Ibsens *Fjældgænger* (1908) sendes karakteren Petrus på uddannelsesophold i Danmark, og i Jacob Bech Nygaards *Natten er nådig* (1963) rejser grønlandske Anna Sophie til Danmark for at gå på sygeplejerskole. Begge ender som fremmedgjorte: Petrus, der også er halvt dansk og halvt grønlandsk, oplever en eksistentiel splittelse, og Anna Sophies far slår hånden af hende.
- 3 I artiklen "Andre rum" (1998) bruger Michel Foucault – med udgangspunkt i de engelske kolonier i Nordamerika og jesuiterkolonierne i Sydamerika – netop kolonien som eksempel på en heterotopi.

Litteratur

Augé, Marc (2008): *Non-places: An Introduction to Supermodernity*, London: Verso.

Bachelard, Gaston (1994): *The Poetics of Space: The Classic Look at How We Experience Intimate Places*, Boston: Beacon Press.

Bhabha, Homi K. (2008): *The Location of Culture*, Oxon/New York: Routledge.

Cresswell, Tim (1996): *In Place/Out of Place: Geography, Ideology, and Transgression*, Minneapolis/London: University of Minnesota Press.

Cresswell, Tim (2004): *Place: A Short Introduction*, Malden: Blackwell Publishing.

Foucault, Michel (1998): "Andre rum", i *Slagmark* 27, s. 87-96.

Ingemann, Bernhard S. (1842): *Kunnuk og Naja eller Grønlænderne*, København: Forfatterens forlag.

Leine, Kim (2018): *Rød mand/Sort mand*, København: Gyldendal.

- Liljensøe, Jørgen (1977): *Barakkerne*, København: Branner og Korch.
- Mondrup, Iben (2020): *Tabita*, København: Politikens Forlag.
- Mønster, Louise (2013): *Mødesteder: Om Tomas Tranströmers & Henrik Nordbrandts poesi*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag.
- Pontoppidan, Henrik (1922): "Isbjørnen", i *Noveller og Skitser: Et Udvalg* (bd. 1), København: Nordisk Forlag, s. 303-349.
- Pratt, Mary L. (1991): "Arts of the Contact Zone", i *Profession*, s. 33-40.
- Relph, Edward (2008): *Place and Placelessness*, London: Pion Limited.
- Said, Edward W. (2002): *Orientalisme: Vestlige forestillinger om Orienten*, Roskilde: Roskilde Universitetsforlag.
- Thisted, Kirsten (2003): "Danske Grønlandsfiktioner: Om billedet af Grønland i dansk litteratur", i *Kosmorama* 232, s. 32-67.
- Thisted, Kirsten (2011): "'Gi'r du en øl, dansker': Kim Leine og de danske stereotyper om Grønland", i Johan Schimanski, Cathrine Theodorsen, Henning Howlid Wærp (red.): *Reiser og ekspedisjoner i det litterære Arktis*, Trondheim: Tapir Akademisk Forlag, s. 263-290.
- Thisted, Kirsten (2013): "Hvis du fløjter efter nordlyset: Dansk grønlandslitteratur ved overgangen til selvstyret", i Mads Bunch (red.): *Millennium: Nye retninger i nordisk litteratur*, Hellerup: Forlaget Spring, s. 294-324.
- Thisted, Kirsten (2015): "Imperiets genfærd – Profeterne i Evighedsfjorden og den dansk-grønlandske historieskrivning", i *Nordlit* 35, s. 105-121.
- Tuan, Yi-Fu (2008): *Space and Place: The Perspective of Experience*, Minneapolis: University of Minnesota Press.